

Engagement en fotografie

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 7

Op afbeelding 1 zie je een foto van de Amerikaanse fotograaf Lewis Hine uit 1908, *Girl Worker in a Carolina Cotton Mill*. Hoewel kinderarbeid in Amerika destijds wettelijk verboden was, werden kinderen toch op grote schaal ingezet als arbeiders in fabrieken. In de katoenfabrieken in de staten Noord- en Zuid-Carolina was bijna de helft van alle arbeiders ongeveer 10 jaar oud.

- De foto op afbeelding 1 laat een kind zien dat aan het werk is in een spinnerij-afdeling van een katoenfabriek. Hine fotografeert het meisje vanaf enkele meters afstand en kiest voor een camerastandpunt op ooghoogte van het meisje.
- 2p 1 Leg voor de **afstand** en voor het **standpunt** uit wat het effect is van de foto op de beschouwer.

- Op afbeelding 2 zie je *Radio Listener*, een foto van de Russische kunstenaar Alexander Rodtsjenko. Rond 1929 werkte Rodtsjenko, net als vele andere kunstenaars in de Sovjet-Unie, in opdracht van de overheid. Rodtsjenko maakte vanuit deze opdracht situatie weloverwogen keuzes voor wat betreft de voorstelling en de vormgeving van deze foto.
- 3p 2 Leg voor zowel de **voorstelling** als de **vormgeving** uit hoe zijn keuzes gemotiveerd zijn vanuit deze opdracht situatie. Geef vervolgens aan welke specifieke boodschap er uit dit beeld spreekt.

Rodtsjenko deed de volgende uitspraak over fotografie:
"Voor kunst is er in het dagelijks leven geen plaats... Elk beschaafd en modern mens moet tegen kunst ten strijde trekken, want zij is als opium. Fotografeer en laat U fotograferen!"

- Uit het bovenstaande citaat blijkt dat voor Rodtsjenko de kunst had afgedaan en dat hij in plaats daarvan het gebruik van de fotografie propageerde.
- 2p 3 Leg uit waarom voor Rodtsjenko de kunst had afgedaan en leg uit waarom hij een voorstander was van de fotografie.

Eindexamen vwo tehatex 2013-I

havovwo.nl

De banlieues van Parijs kwamen in 2005 veelvuldig op negatieve wijze in het nieuws nadat er enorme rellen in deze wijken waren uitgebroken. In deze achterstandswijken aan de randen van de stad Parijs werden auto's en openbare gebouwen in brand gestoken en er braken rellen uit tussen jongeren uit deze wijken en de politie.

Op afbeelding 3, 4, 5, 6 en 7 zie je foto's uit het project *28mm* dat de Franse fotograaf JR in 2005 ondernam. Hij maakte portretten van banlieue-bewoners in Parijs. Grote zwart-witprints van deze foto's hing hij illegaal op in de openbare ruimte van het centrum van Parijs.

De foto's worden wel omschreven als indringende portretten.

- 4p 4 Noem twee aspecten van de **voorstelling** van de foto's waardoor ze zo indringend zijn. Noem vervolgens twee aspecten van de **vormgeving** van de foto's waardoor ze zo indringend zijn.

Het *28mm* project was confronterend voor de autoriteiten van Parijs.

- 2p 5 Geef twee redenen waarom dit fotoproject confronterend was voor de autoriteiten van Parijs.

'Geëngageerde fotografie', zoals in dit project van JR, lijkt vaak eenvoudig een 'druk op de knop'. De moeilijkheden bij het uitvoeren van zo'n project zijn echter vaak niet zozeer van technische aard.

- 1p 6 Noem een aspect dat het uitvoeren van dergelijke projecten bemoeilijkt.

Na betrekkelijk korte tijd werd JR door de gemeente Parijs gevraagd het gemeentehuis in het centrum van de stad te 'behangen' met zijn portretten. Deze expositie werd gepresenteerd onder de titel *Portrait of a Generation*.

- 3p 7 Beschrijf drie politieke belangen die met deze expositie werden gediend.

Volgens de Nederlandse schrijver/publicist Bas Heijne is het de taak van de - geëngageerde - kunstenaar in de eenentwintigste eeuw om te onderzoeken wat een individu tegenover het massale kan stellen.

- 3p 8 Beargumenteer of, en op welke wijze, Lewis Hine, Rodtsjenko en JR voldoen aan het engagement zoals beschreven door Heijne.

Engagement en ambacht

Vragen bij afbeelding 8 tot en met 12

Claudy Jongstra is een Nederlandse ontwerpster die vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw bekendheid verwierf met haar viltproducten. In haar werk en werkwijze streeft ze naar traagheid en natuurlijkheid. Het vilt voor haar ontwerpen is afkomstig van Drentse heideschape, een inheems ras dat zij zelf houdt op haar boerderij. Ook de verven om het vilt te kleuren produceert Jongstra op haar eigen boerderij.

In 2011 maakte Jongstra verschillende werken voor de tentoonstelling *Pelgrimage* in een abdij in Noord-Brabant. Op afbeelding 8 zie je een viltwerk, op afbeelding 9 een labyrint dat gemaakt is van kamille en stro.

- Jongstra spreekt in verband met haar werk wel van 'oerkwaliteit'.
- 2p **9** Geef voor elk van beide werken aan hoe ze verband houden met het begrip oerkwaliteit.

- Gezien het werk van Jongstra op afbeelding 8 en 9, en gezien haar werkwijze, kan zij een geëngageerd kunstenaar worden genoemd.
- 2p **10** Leg dit uit. Betrek een kenmerk van haar werk en/of werkwijze in je antwoord.

figuur 1

Ten tijde van de gotiek werd in diverse kerken een labyrint in de vloer verwerkt. Op figuur 1 hierboven zie je het labyrint in de kathedraal van Amiens (ca. 1250). De bedoeling was dat pelgrims (op handen en voeten) het patroon volgden om zo op symbolische wijze de weg naar verlossing te vinden.

Hoewel er overeenkomsten aan te wijzen zijn in het werk van Jongstra op afbeelding 9 en het labyrint op figuur 1, wordt in het geval van middeleeuwse kunstenaars over het algemeen niet gesproken over kritisch engagement.

- 2p 11 Leg uit waarom er in het geval van middeleeuwse kunstenaars niet gesproken wordt van kritisch engagement. Betrek zowel de positie van middeleeuwse kunstenaars als de thematiek van hun werk in je antwoord.

Uit Jongstra's werk en werkwijze spreekt een verlangen naar eenvoud en eerlijkheid. Vergelijkbaar met Jongstra's verlangen is het ideaal van de kunstenaars van de negentiende-eeuwse Arts and Crafts-beweging in Engeland.

- De schrijver en kunstenaar John Ruskin was een invloedrijke figuur binnen deze beweging. Hij pleitte voor een herwaardering van het ambacht en zag de positie van de ambachtsman ten tijde van de gotiek als ideaal.
- 3p **12** Noem twee aspecten van de positie van de ambachtsman ten tijde van de gotiek die Ruskin idealiseerde. Geef vervolgens aan waartegen Ruskin zich afzette met zijn idealisering van het ambacht.

- Een van de kunstenaars binnen de Arts and Crafts-beweging was William Morris. Met zijn firma Morris&co. produceerde hij meubels. Op afbeelding 10 zie je de door deze firma geproduceerde *Sussex Chair* uit 1860. De stoel is vervaardigd uit donker gekleurd beukenhout en heeft een gevlochten rieten zitting. Dit ontwerp is gebaseerd op een stoel die een van Morris' medewerkers aantrof in een boerderij in het Engelse graafschap Sussex.
- 2p **13** Beschrijf twee aspecten van de *Sussex Chair* die typerend zijn voor de Arts and Crafts-beweging.

- Morris was een overtuigd socialist. Hij streefde ernaar de werkomstandigheden voor arbeiders te verbeteren. Met zijn firma streefde hij ook op een andere wijze naar het verbeteren van de levens van arbeiders.
- 2p **14** Geef aan op welke andere wijze Morris er met zijn firma naar streefde de levens van de arbeiders te verbeteren. Geef vervolgens ook aan waarom hij wel/niet in dit streven slaagde.

Op afbeelding 11 zie je een vaas uit de serie *Extended Jugs*, ontworpen in 1997 door de Nederlandse ontwerpster Hella Jongerius. Jongerius' werk is te scharen onder het Dutch Design, een stroming binnen de Nederlandse ontwerpkunst die vaak gekenmerkt wordt door een eigenzinnige conceptuele benadering en een bijzonder gebruik van materiaal en techniek. In deze serie vazen combineert Jongerius porselein en polyurethaan, een klei-achtige kunststof.

Jongerius wil de hand van de maker terugbrengen in het productieproces. Zij zegt hierover: "Perfectie heeft geleid tot koude, afgeproducten. Ambachtelijke sporen in seriematig vervaardigde producten zorgen voor rijkere producten."

- 2p 15 Noem twee manieren waarop, in Jongerius' visie, ambachtelijke sporen producten kunnen verrijken.

In opdracht van IKEA ontwierp Jongerius in 2005 een serie vazen. Een van deze vazen zie je op afbeelding 12. IKEA is een bedrijf van Zweedse oorsprong, met vestigingen over de hele wereld. Het richt zich op het aanbieden van betaalbare meubelen en woonartikelen. De vazen die Jongerius ontwierp worden in serie vervaardigd en vervolgens met de hand gedecoreerd door ambachtslieden. Van deze vazen heeft IKEA er honderdduizenden verkocht.

Ook al is hier sprake van 'ambachtelijke sporen', toch kan gesteld worden dat in dit geval geen sprake is van een 'rijker product'.

- 1p 16 Geef een argument om deze stelling te onderbouwen.

Voor een groot woonwarenhuis als IKEA zijn er verschillende redenen om een ontwerper als Jongerius een opdracht te geven.

- 3p 17 Geef drie redenen waarom IKEA een opdracht geeft aan een ontwerper als Jongerius.

Jongerius kan met het aannemen van deze opdracht geplaatst worden in de traditie van het engagement van William Morris.

- 2p 18 Geeft twee argumenten die deze bewering ondersteunen.

Engagement en emancipatie

Vragen bij afbeelding 13 tot en met 19

De Nederlandse kunstenaar Risk Hazekamp maakte in 2001 en in 2009 ongeveer dezelfde foto van zichzelf. Zij is van plan om ook in de toekomst elke zeven jaar zo'n soort foto te maken. Beide foto's hebben als titel *Giant* en verwijzen daarmee naar een Amerikaanse film uit 1956. In deze film speelde de legendarische acteur James Dean een eenvoudige cowboy die een stuk grond erft waarin olie blijkt te zitten. Door de vondst wordt hij een rijke oliebaron.

Op afbeelding 13 en 14 zie je deze foto's van Hazekamp uit 2001 en 2009. Afbeelding 15 toont het Italiaanse affiche van de film *Giant*. Hazekamp put voor haar foto's inspiratie uit filmaffiches en advertenties vanwege de beeldconventies die daarin gebruikt worden.

Bekijk afbeelding 13, 14 en 15.

- 3p **19** Beschrijf drie beeldconventies uit het filmaffiche op afbeelding 15 die Hazekamp ook toepast.

Beide foto's van Hazekamp roepen associaties op met beelden uit westerns.

- 2p **20** Beschrijf aan de hand van twee aspecten van de **voorstelling** van Hazekamps foto's waardoor deze associaties ontstaan.

Bekijk afbeelding 13, 14 en 15.

In reclames, tv-series en films, maar ook in de media, komen geregeld stereotiepe beelden voor. Hazekamp speelt in haar werk met deze onveranderlijke, vaak terugkerende beelden.

- 1p **21** Geef een voorbeeld van een stereotiep manbeeld waar Hazekamp hier mee speelt.
- 1p **22** Geef een voorbeeld van een stereotiep vrouwbeeld dat Hazekamp hier doorbreekt.

Risk Hazekamp heeft zich verdiept in theorievorming over gender. Gendertheorieën gaan ervan uit dat zoiets als *mannelijk* of *vrouwelijk* niet aangeboren is, maar door sociale en culturele factoren bepaald is, zoals door specifieke, stereotiepe vrouw- of manbeelden die steeds worden doorgegeven.

In het verlengde van deze gendertheorieën is Hazekamps werk te beschouwen als maatschappijkritiek.

- 2p **23** Leg uit aan de hand van de serie *Giant* hoe het werk van Hazekamp te beschouwen is als maatschappijkritiek.

Op afbeelding 16 zie je een affiche van de Russische film *Panzerkreuzer Potemkin* uit 1925. De film grijpt terug op een historische gebeurtenis uit 1905 toen de bemanning van het oorlogsschip Potemkin in opstand kwam tegen de officieren van het tsarenbewind. Vanaf 1926 was de film overal in Europa te zien en groeide uit tot een kaskraker. Dat kwam onder meer door het vermeende propagandistische karakter van de film dat onderwerp van discussie werd in politieke kringen.

Bekijk afbeelding 16.

Ook het affiche is propagandistisch te noemen.

- 2p **24** Geef hiervoor twee argumenten aan de hand van de **voorstelling** van het affiche.
- 3p **25** Geef hiervoor drie argumenten aan de hand van de **vormgeving** van het affiche.

Charley Toorop (1891-1955) was de dochter van de beroemde Nederlandse kunstenaar Jan Toorop. Ze was actief als schilder in de eerste helft van de twintigste eeuw. Charley Toorop had contact met veel andere, later beroemd geworden kunstenaars, onder wie Piet Mondriaan.

Politieke posters en filmaffiches zijn voor Toorop een hulpmiddel geweest bij haar zoektocht naar een eigen stijl. Ze horen samen met films en advertenties tot de eerste massamedia. De beeldtaal van deze affiches was vaak nieuw en vooruitstrevend, en gericht op het bereiken van een groot publiek.

figuur 2

Op afbeelding 17 zie je het schilderij *Boeren* dat Toorop in 1930 maakte en dat hetzelfde jaar te zien was op de tentoonstelling *Socialistische Kunst Heden* in het Stedelijk Museum in Amsterdam. Het schilderij wordt gekenmerkt door een socialistisch-realistische stijl die vergelijkbaar is met die van de Russische kunst rond 1930. Op figuur 2 hierboven zie je *Plakkaat voor de vrouwendag Sovjet-Unie* uit 1930 dat ook te zien was op de tentoonstelling in Amsterdam. Toorop wilde echter niets weten van kunst met een 'journalistiek' karakter.

1p 26 Geef aan waarop Toorop doelde met het journalistieke karakter van kunst.

- Bekijk afbeelding 17.*
- 1p 27 Leg aan de hand van het schilderij *Boeren* uit welk doel Toorop nastreefde in haar werk.

Op afbeelding 18 zie je Toorops schilderij *De maaltijd der vrienden* uit 1932/1933. Daarop staan in de onderste helft haar zonen en (schoon)dochters afgebeeld en in de bovenste helft enkele van haar vrienden uit de kunstwereld, onder wie Gerrit Rietveld en Pyke Koch. Geheel rechts, in het midden, heeft Toorop zichzelf afgebeeld.

- Toorop brengt de verschillende betekenis die deze personen voor haar hebben onder andere tot uitdrukking in de vormgeving van dit schilderij.
- 3p 28 Beschrijf aan de hand van de afbeelding drie manieren waarop Toorop deze verschillen tot uitdrukking brengt in de **vormgeving** van het schilderij.

Linda Nochlin wordt beschouwd als een van de grondleggers van de feministische benadering van de kunstgeschiedenis. In haar studie *Why Have There Been No Great Women Artists?* (1971) betoogt ze dat het succes van vrouwelijke kunstenaars niet bepaald wordt door de kwaliteit van het werk, maar door sociaal-culturele factoren. Sociale codes en institutionele discriminatie staan volgens Nochlin in veel gevallen de ontwikkeling van vrouwen tot succesvol kunstenaar in de weg.

Volgens Nochlin zijn er overeenkomsten aan te wijzen tussen de vrouwen die wél succesvol zijn als kunstenaar. Het succes is dan verklaarbaar vanuit twee factoren: het ontkomen aan de institutionele discriminatie en het feit dat deze vrouwen zich niet gedragen volgens de heersende sociale codes.

- 1p 29 Leg voor één van deze factoren uit hoe Toorops succes te verklaren is.

Na het overlijden van Charley Toorop in 1955 is er enkele decennia weinig aandacht voor haar werk. Pas in 1982 vindt weer een eerste grote overzichtstentoonstelling van haar oeuvre plaats.

- 2p 30 Geef twee redenen waarom die herwaardering juist begin jaren tachtig op gang kwam.

Toen Toorop in 1930 gevraagd werd een statement te geven over haar werk, antwoordde zij: "Vooral geen principes". Die uitspraak werd opgenomen in de titel van een grote overzichtstentoonstelling van Toorop in Rotterdam (2008) en de bijbehorende publicatie. Voor deze gelegenheid werd door de samenstelster van de tentoonstelling, Marja Bosma, aan de uitspraak een uitroepteken toegevoegd. De titel van de tentoonstelling luidde: 'Vooral geen principes! Charley Toorop'.

- 2p 31 Relateer dit statement aan de wijze waarop Toorop invulling gaf aan haar kunstenaarschap. Geef vervolgens aan welke andere lading door toevoeging van het uitroepteken ontstaat.

figuur 3

Op figuur 3 hierboven zie je een poster van de Guerrilla Girls uit 1985. Vertaling van de tekst: "Wat is de overeenkomst tussen deze kunstenaars?". Dan volgen de namen van 42 mannelijke kunstenaars. Daaronder staat: "Zij staan toe dat hun werk getoond wordt in galeries die slechts voor 10%, of helemaal geen werk van vrouwen tonen."

Deze posters werden verspreid in het centrum van New York rond de opening van een belangrijke overzichtstentoonstelling over recente schilder- en beeldhouwkunst in het Museum of Modern Art in 1985.

- 1p 32 Geef aan waarop het protest van de Guerrilla Girls zich richtte.

- De Guerrilla Girls gaan volgens een bepaalde strategie te werk die ontleend is aan de guerrilla-oorlogsvoering.
- 2p **33** Beschrijf twee kenmerken van die strategische werkwijze. Geef bij elk kenmerk aan op welke manier de Guerrilla Girls dit in praktijk brengen.

Op afbeelding 19 zie je een advertentie die in 1989 geplaatst werd in het toonaangevende kunsttijdschrift *Artforum*. In deze advertentie met de kop 'De voordelen van het vrouwelijk kunstenaarschap' wordt op ironische wijze een aantal problemen aan de orde gesteld waarmee vrouwelijke kunstenaars te maken hebben. Hieronder staan er enkele vertaald.

- Je hoeft niet met mannen te exposeren.
- Het maakt niet uit wat voor werk je maakt, het zal altijd getypeerd worden als 'vrouwelijk'.
- Je ziet dat jouw ideeën voortleven in andermans werk.
- Je hebt de mogelijkheid om te kiezen tussen carrière en moederschap.
- Je wordt opgenomen in herziene versies van de kunstgeschiedenis.

Bekijk de afbeeldingen 13, 14 (werk van Risk Hazekamp), 17, 18 (werk van Charley Toorop) en 19 (Guerrilla Girls).

- 2p **34** Bedenk en formuleer, in de trant van het werk op afbeelding 19, voor Hazekamp of voor Toorop nog zo'n ironisch voordeel. Geef vervolgens aan waarom dit 'voordeel' op deze kunstenaar van toepassing is.